

Ramazan Yıldırım, *20. Yüzyıl İslâm Dünyasında Hilafet Tartışmaları*, İstanbul: Anka, 2004, 9756628847, 287 s.

Hakan Kutlu*

Ramazan Yıldırım'ın Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlamış olduğu “Hilâfetin Kaldırılış Sürecindeki Tartışmaların Teolojik Temelleri” isimli doktora tezinin gözden geçirilmesi sureti ile kitaplaşmış hali olan bu eser; giriş, üç bölüm ve sonuçtan müteşekkildir.

Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi ve amacı gibi hususlar üzerinde durulurken hem konunun incelenmesine araştırmacıyı sevk eden unsurlardan bahsedilmekte hem de bir anlamda kitabın başlığındaki genellik araştırmanın odaklandığı noktalara işaret edilmek sureti ile sınırlandırılmıştır. Bu sayede hemen kitabın girişinde okuyucunun araştırma(cı)ya dönük beklentisinin şekillendirilmeye çalışıldığı mülâhaza edilebilir.

Birinci bölümde Osmanlı'da bir kurum olarak mevcut olan hilafetin hangi hengâmelerden geçerek Osmanlı dünyasına intikal ettiği hususunun daha iyi idrak edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda hilafet öncelikle Peygamber (s.a.s.) dönemi siyasi ortamından başlanarak Osmanlı'ya intikaline kadarki süreçte ele alınmıştır. Bu süreçte hilafetin “hem siyasi hem de dinî otoritenin tek

* Arş. Gör., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, İstanbul/Türkiye, hkutlu@fsm.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7145-9092

merci olan Peygamber'den, ilerleyen zamanlarda yalnızca emir ve sultanların dinî meşruiyetini sağlayıcı beraatlar dağıtan sembolik bir kuruma dönüştüğü" tespiti ortaya konmuş, ardından da hilâfetin Osmanlı'ya intikaline değinilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Memlûk Devleti'ne son vermesi ile resmi olarak Osmanlı'ya intikal eden halifelik unvanının aslında bundan önce Fatih Sultan Mehmed için de bazı vesikalarda kullanıldığı, hilâfetin Abbâsi soyundan gelen halifeden bir Türk sultanı olan Yavuz Sultan Selim'e devrinin resmi olarak gerçekleşip gerçekleşmediği gibi ayrıntılara yer verilmektedir. Ardından siyasi gelişmeler neticesinde hilafetin bir kurum olarak önem kazanması ve özellikle de milli mücadele döneminde aşamalı olarak Osmanlı sultanından meclisin uhdesine devri ardından da ilgası gibi önemli süreçler işlenmiştir. Yıkılış ve yükseliş dönemlerinde hilafete yaklaşımda getirilen dinî argümanların birbirinden nasıl farklılaştığı da ayrıca ele alınan meselelerden olmuştur.

İkinci bölümde, oluşturulan tarihsel arka planın üzerine idarenin dinî temellerinin sorgulanması olgusunun yirminci yüzyıldaki önemli iki tezahürü olan Seyyid Bey ve Ali Abdürrazık özelinde ortaya çıkan iki farklı yaklaşım yazar tarafından incelenmektedir. Bir tarafta hilafeti hakiki ve biçimsel olarak ikiye ayıran ve hulefâ-i râşidîn döneminden sonraki devirlerdeki hilâfetin ancak biçimsel olarak hilâfet sayılabileceğini düşünen ve hilafetin dini temellerini sorgulayarak o zamanki meclis halifeliği modelini hem dinî nasrlara hem de hilafetin hakiki şekline en mütenasip model olarak konumlandıran Seyyid Bey, diğer tarafta Peygamberimiz (s.a.s.) özelinde birleşmesi gereken dinî ve dünyevi otoritenin ardından gelen halifelere intikal ettiğini, bu durumun Müslümanlar nezdinde tarih boyunca yanlış bir yönetici-yönetilen ilişkisi doğurduğunu savunan ve genel anlamda din ve siyaset ayrımını öngören laik bir sistem tasavvuru olan Ali Abdürrazık'ın görüşleri ortaya koydukları argümanlar ile birlikte değerlendirilmektedir.

Üçüncü bölümde ise TBMM tarafından alınan hilafetin ilgası kararının ardından Abdurrahman Kevâkibî, Muhammed Reşid Rıza ve Abdürrezzak Senhûrî gibi ilim adamlarından gelen bireysel tepkiler incelenmiştir. Bunun yanında bir kurum olarak Ezher'in konuya dahil oluş şekline yer verilirken hilafetin kaldırıldığı bir ortamda Mısır özelinde hilafet çerçevesinde tecrübe edilen ve öngörülen ideal arasında nasıl bağlantı kurulduğu yazar tarafından tayin edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda konuya dair Müslüman dünyasının duygusal ve ilmî reflekslerini çok iyi okuma imkânı veren Kahire Hilâfet Kongresi ve kongrenin resmi yayın organı olan dergi¹ çerçevesinde oluşan malzeme eleştirel

1 Kahire Hilafet Kongresi Dergisi.

bir biçimde ele alınmıştır. Bölümün içerisinde Ali Abdürrâzık'ın Ezher tarafından yargılanma süreci resmi belgelerden takip edilirken sürecin azledilme ve göreve iade aşamalarında pragmatist bir siyasi bakış açısının belirleyiciliği yazar tarafından tespit edilmektedir. Son olarak da Ali Abdürrâzık'a karşı Yusuf Dıcvî ve Hüseyin Hıdr tarafından yazılan ve birbirinden muhteva ve ilmi üslup bakımından farklı olan iki farklı reddiyeye yer verilerek bölüm nihayete erdirilmektedir.

Girişte de belirttiğimiz üzere başlığı ile oldukça genel bir muhtevayı yansıtan eserin aslında yazarın da önsözde işaret ettiği üzere belirli bölge ve şahıslara odaklanacak olması ilk bakışta başlığın muhtevayı tam olarak yansıtmadığı izlenimini doğurabilmektedir. Bunun beraberinde doktora tez başlığında olmak ile beraber “teolojik temelleri” ibaresinin çıkartılmış olması ilk bakışta eserin kelâm ile olan ilişkisini ihsâs ettirmezken daha çok tarihi bir araştırmaya odaklanıldığı ilk izlenimini getirmektedir. Araştırmasında “Müslümanların siyaset bilimine dair çabalarının pratik olanı meşrulaştırmak sureti ile teorik hale getirmekten” ibaret olduğu sonucuna ulaşan yazarın bu sebeple Müslümanların özgün bir siyaset teorisi geliştiremedikleri eleştirisi, üzerinde düşünülesi bir tespit olarak karşımızda durmalıdır. Zira, insanlığın felsefi tecrübelerinden biri olan ve toplum idaresini bilmenin adı olan siyaset biliminde Müslümanların salt teoriden hareket etmelerini ve teoriyi oluşturarak sahip oldukları dinî birikimi bu çerçevede incelemelerini beklemek yerinde olmazdı. Bunun aksine vakıada olduğu üzere, yaşanılanın ideali temsil eden “dinin ana sabitelerine uygunluk” bağlamında değerlendirilmesi ve idare alanındaki düşünsel faaliyetlerin bu çerçevede işlemlerini beklemek kanaatimizce daha yerinde olurdu.

Tüm bunlar ile beraber yirminci yüzyıl Müslüman düşünürlerinin hilafete dair düşüncelerinin betimlenmesi noktasında özellikle daha önce dilimize muhtevası aktarılmamış olan resmi belgelerden hareket edilmesi eserin kıymetini arttırmaktadır. Tarihi malumat ile çokça iştigal etmeyi gerektiren bir çalışma olmasına rağmen yazarın akıcı üslubu okuyucunun eseri okurken bilgiler içerisinde boğulmasına da mani olmaktadır.

